

De Nieuwe

Zelfzwichter

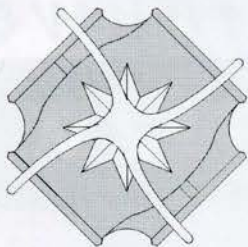
in dit nummer

- Redactioneel
- Themalessen olieslaan en houtzagen in Groningen
- Molennieuws
- Gildenieuws
- Molen Bijou
- Herinneringen van een molenaarsknechtje
- Biothooproblemen in Winschoten
- Het weer en de computer
- Boekennieuws
- Verstild verleden (32)
- Molens on line (2)
- De lange puzzelavonden van een wintermolenaar
- Agenda

00
1

Colofon

De *Nieuwe Zelfzwichter*
Jaargang 4, no. 1
maart 2000
ISSN 1386-4920

De *Nieuwe Zelfzwichter* is het kwartaalblad van de gezamenlijke molenorganisaties in de provincie Groningen.

Het blad verschijnt in de maanden maart, juni, oktober en december. Leden van de vereniging Vrienden van de Groninger Molens en leden van de Stichting De Groninger Molen ontvangen het blad automatisch. Niet-leden kunnen zich op dit periodiek abonneren voor f 25,00 per jaar (4 nummers). Losse nummers kosten f 5,00 exclusief porto.

Opgave lidmaatschap + abonnement:

Vrienden van de Groninger Molens,
t.a.v. Ledenadministratie, Aweg 5^c, 9718 CS Groningen

Opgave abonnement voor De *Nieuwe Zelfzwichter*
Aweg 5^c, 9718 CS Groningen

Secretariaatsadressen:

- Vrienden van de Groninger Molens,
Aweg 5^c, 9718 CS Groningen, tel. (0597) 59 19 31
- Stichting De Groninger Molen, Aweg 5^c, 9718 CS
Groningen, tel. (050) 3 12 16 94, fax (050) 3 14 25 84
- Gilde van Vrijwillige Molenaars, afd. Groningen,
p.a. Vindicatstraat 50, 9741 CZ Groningen,
tel. (050) 573 34 84

Redactie:

Redactie van De *Nieuwe Zelfzwichter*: Aweg 5^c, 9718 CS
Groningen, tel. (050) 312 16 94, fax (050) 314 25 84,
e-mail: groninger.molens@fmog.nl
J.C. van Driel - Groningen, G. Geertsema-ten Broek -
Groningen, H.A. Hachmer - Nieuwe Pekela, D. Lippe -
Groningen (lay-out), A.J. van der Salm - Godlinze.

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen in te korten. Overname van artikelen is eerst na overleg met de uitgever toegestaan.

Aan dit nummer werkten mee:

K.T. van Biesen, H. Bossen, J. van Dijk, J.C. van Driel,
H.A. Hachmer, C.E. van der Horst, Y. IJzerman,
Sj. de Jong, A. Muijsers, B. Oomkens, B. Poppen,
G. Verboom, I. Wierenga-Spijk, D.J. van der Zee.

Grafische basisvormgeving:

Biche Eleveld bNO - Groningen

Drukwerk:

Zodiak Groep - Groningen

Oplage:

900 exemplaren

Sluitingsdatum kopij:

22 mei 2000

foto omslag:

Olinger Koloniemolen te Lakswerd
foto: H. Noot, Haren

- 2 • **Redactioneel**
- 3 • **Themalessen olieslaan en houtzagen in Groningen**
Onbelast draaien met een molen is iets, maar de werktuigen gebruiken is nog wat anders.
- 7 • **Molennieuws**
In de vergadering van de vrijwillige molenaars van de Stichting De Groninger Molen met het bestuur kwam heel wat nieuws boven tafel. Bij Overig molennieuws vindt u mededelingen over bijvoorbeeld gelijktijdige molenopeningen in Nederland en de VS en over de nieuwe Technische Commissie.
- 9 • **Gildenieuws**
De ledenvergadering verschijnt aan de horizon. In Engelbert zullen wellicht ook potjes vet op tafel worden gezet.
- 10 • **Molen Bij**
David gaat tegen Goliath vechten; zo mag je het oprichten van een molen wel noemen.
- 11 • **Herinneringen van een molenaarsknechtje**
De molenpraktijk is altijd veel rijker dan wat in de cursusboeken beschreven is: daar gaat immers maar zelden iets verkeerd.
- 13 • **Historische werkplaats molenmaker Wiertsema**
Een nieuwe stichting zet zich in om een complete molenmakerswerkplaats uit Scheemda te verhuizen naar Winschoten.
- 14 • **Biotoopproblemen in Winschoten**
Nu eens een succesverhaal over de strijd voor een goede molenbiotoop.
- 14 • **Het weer en de computer**
Niet alleen de kapper vertelt weerpraatjes. Verschillende weerbureaus kunnen u per computer op de hoogte brengen van deprimerend weer, maar over de zeilvoering op uw molen hebben ze niets te melden!
- 15 • **Tiende TIMS-molensymposium in Virginia (VS)**
Molinologen nemen eens in de vier jaar een dompelbad – gevuld met molenkennis wel te verstaan.
- 16 • **Boekennieuws**
Na een korte afwezigheid is deze rubriek terug van weggeweest: tijdelijk zelfs op dubbele kracht. De nestor in het molenboekenrecensievak C.E. v.d. Horst blaast ook een partijtje mee.
- 18 • **Verstild verleden (32)**
Windkracht of elektronenkracht, dat was in de jaren '20 voor veel molenaars de kwestie.
- 19 • **Molens on line (2)**
Molens aan een draadje? Hendrik Hachmer is weer wezen hengelen in het web. Zijn vangst is deze keer ruim aan de maat.
- 20 • **De lange puzzelavonden van een wintermolenaar**
Als de winterstormen het duistere zwerk beroeren, krijgen ook hersenspinsels de vrije loop. Originele fantasieën blijken zeldzaam: bijna alles is al eens eerder bedacht.
- 21 • **Brand bij molen De Zwaluw**
- 22 • **Zeeuwse Molens draaien zo lang de winden waaïen**
Wind hebben de Zeeuwen zo overvloedig dat ze die grotendeels laten doorwaaïen naar de burens. Maar op hun molens 'binnen ze zuunug', al minstens 25 jaar.
- 23 • **Friese molenaarsdag**
- 23 • **Molennium-allerlei**
- 24 • **Agenda**
Er gaat niets boven Groningen! Molenactiviteiten alom: vanaf Oost-Groningen tot bij onze burens in het westen. Niet vergeten: 13 mei is Nationale Molendag!
- **Advertenties (i.m.)**
Orde moet er zijn: alle reden voor een nieuwe rubriek. Hier kunt u laten weten welke molenzaken u wilt weggeven, ruilen of verkopen.

Redactioneel

2000, volgens velen een magisch jaar, maar de werkelijkheid is anders. Vreugde, maar ook dagelijkse zorgen en besommeringen gaan gewoon door alsof er geen jaartallen bestaan. Ook voor de redactie gaat de zorg om de *Nieuwe Zelfzwichter* vol te krijgen, door. De behoefte aan correspondenten in de regio blijft bestaan. Schroom niet, blijf schrijven. Zorg blijft er natuurlijk ook voor het wel en wee van molens. Over het algemeen gesproken kunnen we stellen dat het Groninger molenbestand in redelijke conditie is, maar er blijven zorgenkindjes. Daarnaast blijft er voor sommige molenrompen en

-stompen nog steeds de hoop bestaan dat ze eens weer als volwaardige molen het landschap zullen sieren. Veel is er voor de toekomst nog onzeker. Zeker is dat het Groninger landschap verder zal veranderen. De boer moet steeds vaker plaats maken voor andere activiteiten. Het eens zo vanzelfsprekende '... en de boer, hij ploegde voort', is al lang niet meer zo zeker. Veranderingen in het landschap betekenen ook verandering van molenbiotoop. Alertheid blijft daarom ook in de 21^e eeuw noodzakelijk.

Het is gebruikelijk dat in het eerste nummer in het nieuwe jaar De Nieuwe Zelfzwichter een bijgewerkte lijst met vrijwillige molenaars en contactadressen bevat ... Nu voelt u al aankomen dat die lijst pas in het volgende nummer komt.

De eerstvolgende kopijdatum (22 mei) valt een dikke week na de Nationale Molendag. Dat geeft u, hoopt de redactie, voldoende tijd ons een beschrijving te sturen van uw belevenissen!

Redactioneel vervolg

In het vorige nummer van de *Nieuwe Zelfzwichter* I(99/4) is onder de foto bij Verstild verleden (31) een onjuist onderschrift geplaatst. De oplettende lezers hadden dat natuurlijk al geconcludeerd uit de tekst, maar speurders in de verre toekomst kunnen we met deze correctie wellicht een handje helpen.

Het onderschrift moet luiden:

Groeve-sluys, gezien naar het noorden (vanaf het Eemskanaal richting Appingedam)

(Foto: Collectie H.A. Hachmer)

Themalessen olieslaan en houtzagen in Groningen

In de winter van 1998 is binnen het bestuur van de afdeling Groningen van het Gilde van Vrijwillige Molenaars het idee ontstaan themalessen te organiseren. De daarop volgende zomer zijn de themalessen houtzagen verzorgd door de molenaars Pot, Oosterhof en Heidema (leerling) van houtzaagmolen *Fram* te Woltersum. De themalessen olieslaan werden verzorgd door molenaar Doornbos van molen *Woldzigt* te Roderwolde.

Op enthousiaste en vakkundige wijze hebben de molenaars de themalessen ingevuld. Niet alleen was de inhoud van de themalessen erg goed, de lessen waren ook gezellig. Reden genoeg om een verslag te geven van de belevenissen tijdens deze lessen. Er waren zelfs cursisten van buiten Groningen op de themalessen aanwezig! De onderstaande verslagen komen van buiten onze

provincie; dan hoort u het ook nog eens van een ander... Bob Poppen uit Wijhe en Audrien Muijsers uit Wassenaar doen hieronder elk op hun eigen wijze verslag van hun ervaringen.

Als bestuur zijn we blij met het succes van de themalessen, die met interesse en plezier zijn gevolgd door de cursisten. Gezien de belangstelling voor de themalessen olieslaan en houtzagen worden ze ook in 2000 georganiseerd. In de nummers 2000/2 van zowel *De Nieuwe Zelfzwichter* als de Gildebrief zullen we melden wanneer de lessen plaatsvinden en waar en hoe u zich kunt opgeven.

K.T. van Biesen,
secretaris afdeling Groningen van
het Gilde van Vrijwillige Molenaars

Houtzagen met de molen *Fram* te Woltersum

B. Poppen

Themalessen houtzagen op zaterdag 18 september 1999, 13:00 - 17:00 (uitgaande van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, afd. Groningen).

Molen: *Fram*, gelegen aan het Eemskanaal, (Kollerijweg 5, Woltersum).

Zeilvering: 4 volle + fokken.

Weersgesteldheid: licht bewolkt, 20°C, windkracht twee à vier, oostzuidoost.

Activiteiten: molen op- en afgetuigd en les in houtzagen.

Onder het genot van koffie worden d.m.v. video-opnamen en praktijkdemonstraties de verschillende fasen van het houtzaagproces getoond. Er is te weinig wind om het geleerde in praktijk te brengen, maar gezien de hoeveelheid informatie zou daar ook te weinig tijd voor geweest zijn. Tijd is er nog wel om de molen te bekijken en om de mij opvallende bijzonderheden te noteren.

De basis van het zagen is een goed zaagblad. Van een zaagblad worden tevoren de tanden gezet – steeds om en om; daarna worden ze gevijld. Met een metalen spansleutel worden de zaagbladen in het zaagraam bevestigd. De lengten van de zaagbladen bedragen 1,42 m en 1,48 m.

Meer of minder wind heeft geen invloed op het in werking zijn van één, twee of alle drie de zaagramen. De minimale afstand tussen de zaagbladen bedraagt 3 cm (minimale plankdikte); dunner kan niet omdat de spansleutels dan tegen elkaar aan liggen. Het zaagblad staat iets voorover, waardoor er tijdens de neergaande zaagbeweging ruimte ontstaat voor het zaagsel. De te zagen stam wordt op 2 schotels op de zaagslee gelegd en vastgesjord. De slede wordt met de boom d.m.v. het krabbelwerk door de zagen getrokken.

Molen *Fram* is een in 1867 gebouwde houten acht-kante houtzaag-, koren- en pelmolen met een hou-

ten tussenstuk op een met pannen gedekte schuur en een houten kap. De ramen in de zaagschuur zijn ruitvormig. De eerste eigenaar/molenaar Evenhuis was een groot bewonderaar van de Noorse ontdekkingsreiziger Nansen en gaf de molen de naam van Nansen's schip: Fram. De molen is geheel van hout gebouwd en staat op stenen stiepen. Aan één zijde ligt de molen aan het water, het zogeheten balkgat, waarin de boomstammen soms enige jaren drijven alvorens ze gezaagd worden. De stammen worden op windkracht via de sleephelling de molen ingetrokken. De top van de roede bevindt zich 26,50 meter boven het maaiveld, voor de askop is dat 16,50 meter; de stellinghoogte bedraagt 6,50 meter. Het gevlucht is 19,60 meter lang; het is voorzien van fokken met remkleppen en het is Oudhollands opgehekt. De remkleppen zijn per roede verbonden met twee staalkabels en de bediening geschiedt door centrifugaalkracht. Op de roeden bevinden zich aan de voorzijde drie zeilklampen, die het optuigen, aftuigen en wegzetten niet gemakkelijk maken; de middelste klamp zou beter weg kunnen. De molen bevat drie zaagramen van diverse breedte, die alle drie nog in werking zijn. Voor en achter de zaagramen bevinden zich neuten in de vloer en ook de zaagsleden zijn voorzien van neuten. Op de maalzolder is deels nog het pelwerk aanwezig: doodbed, pelspil met schijfloop, maar geen pelsteen. Ooit waren er twee pelwerken aanwezig. Het bovenwiel heeft 59 kammen, de bovenbon-

kelaar 31 kammen, het spoorwiel 91 kammen, de schijfloop van de maalspil 30 staven, de schijfloop van de pelspil 19 staven, de onderbonkelaar 39 kammen en het kruk wiel 31 kammen. De wiksnelheid bij 60 enden bedraagt 53 km per uur, bij 80 enden 74 km per uur (= 50 pk), bij 100 enden 92 km per uur. De overbrengverhouding van de looper bedraagt 1 op 6 (bij één omwenteling van het wiekenkruis draait de maalsteen 6 keer rond). De overbrengverhouding van de pelsteen bedraagt 1:9 en die van het kruk wiel 1:2,33. De krukslag is 40 cm. Het koppel maalstenen is een 16der = Ø 140 cm. Bij 60 enden bedraagt het aantal omwentelingen 30 per minuut. De pelsteen had een diameter van 160 cm en maakte bij 60 enden 8100 omwentelingen per uur. De drie zaagramen zijn uitgebalanceerd en wegen elk 860 kg. Doordat er in de kap tussen de voeghouten weinig ruimte is, heeft de vang een opmerkelijke constructie. De ruimte tussen het linker voeghout en het bovenwiel is zo krap, dat er geen sprake kan zijn van een stijve (doorlopende) vang. Daardoor is het buikstuk niet aansluitend aan het teenstuk bevestigd, maar bevindt zich er een flinke ruimte tussen, benodigd voor het linker voeghout. Tussen het voeghout en het bovenwiel is op die plaats nog net voldoende ruimte voor de extra lange maanijzers waarmee het buikstuk en het teenstuk zijn verbonden. Na 1931 werd geen gebruik meer gemaakt van de windenergie, in 1946 verdwenen de houten roeden en in 1955 stopte het bedrijf

Houtzaagmolen Fram gezien vanaf de dijk van het Eemskanaal NZ.

Foto: A.J. van der Salm, Godlinze

met de werkzaamheden. In 1961 liet de nieuwe eigenaar, de gemeente Ten Boer, de molen restaureren en werd de houten bovenas vervangen door een gietijzeren. Na 1975 volgde nogmaals een restauratie, waarbij de molen werd voorzien van nieuwe roeden, nieuwe kap en nieuwe buitenbekleding. De zagerij werd toen weer in oude stijl hersteld. Op 3 mei 1980 volgde de officiële inbedrijfstelling. De molen wordt nu uitsluitend nog gebruikt om te

zagen, al is het maalwerk compleet aanwezig. De huidige eigenaar is de Molenstichting Fivelingo te Appingedam. De molen heeft nummer 27 van het Nederlands Molenbestand. De molenaars zijn: Sietse Pot, Auke Oosterhoff, Joop Dreise, Tom Krabbendam en leerling Peter Heideman. Een leerzame dag met goede instructeurs en een prima initiatief van het Groninger Gilde.

Olieslaan in molen *Woldzigt* te Roderwolde

A. Muijsers

Om de weg te leren kennen in molenland, moet je veel molens aan het werk gezien hebben. Het idee van het afdelingsbestuur van het Gilde van Vrijwillige Molenaars Groningen om themalessen te organiseren in een houtzaagmolen en in een oliemolen vond ik de moeite waard. Ik heb me dan ook zonder bedenken opgegeven voor deze lessen. Op zaterdag 13 november verlieten we (de vrijwillige molenaar van *De Rooie Wip* in Hazerswoude, Nico Varkevisser en ondergetekende) in alle vroegte de Randstad om naar Roderwolde in Noord-Drenthe te rijden. Hier zouden we praktijkles krijgen in het olieslaan. Toen we om half negen arriveerden, stond er al een oven (later bleek dat deze warmtebron 'vuister' heet) in de molen te branden alsof het hartje winter was. Het doel hiervan ontging me op dat moment nog volledig. Ik verbaasde me er meer over dat de afvoer van de oven gewoon een stukje omhoog stak en uitkwam in dezelfde ruimte als waar de oven opgesteld stond. Het rook door deze manier van afvoeren erg lekker en het was behaaglijk warm. En of het nu van het oventje kwam weet ik niet, maar de stemming in molen *Woldzigt* zat er meteen in.

Een interessant onderwerp heeft geen inleiding nodig en zo begon Janco Doornbos, de molenaar van de *Woldzigt* zonder omweg aan het begin van de themalessen. De kollidergang werd in gang gezet en wij als leerlingen werden aan het werk gezet. Twee grote massieve stenen à 2.000 kg. draaiden evenwijdig aan elkaar over de ligger op het doodbed. Een indrukwekkend gezicht, waarnaar je eigenlijk best

lang alleen maar zou willen kijken. Maar tijd om alleen maar een beetje te kijken kregen we niet, gewerkt moest er worden! We moesten drie emmers geplet lijnzaad op de ligger van de kollidergang legen. Hiervoor liepen we strooiend achter de steen aan waarachter de meeste ruimte zat. Dit was voor de veiligheid: achter de andere steen zou je jezelf maar stoten of meegesleept worden als je echt pech had. Na het strooien van het geplette zaad kwam de vochtronde. Per emmer zaad werd een halve liter water in een sprenkelbakje gegoten dat achter een van de stenen hing. Dit water stroomde langzaam uit het bakje, zodat het zaad overal voldoende vochtig werd. Twee strijkers zorgden ervoor dat het meel onder de twee stenen bleef. Eigenlijk werd het na verloop van tijd een plakkerige koek die we met een blik van de ligger los schraapten. Op een goed moment werd een derde strijker in stelling gebracht en deze bracht de hele smurrie naar de buitenkant van de ligger. Slechts op één plaats kon het van de ligger vallen en juist onder die plaats stond een opvangbak, heel handig.

En nu was het dan tijd voor de vuister! Eerst was deze aangemaakt met houtblokken, maar zodra de brand er lekker inzate, werd hij met turf gestookt omdat dit een regelmatigere warmte gaf en niet vonkte. Boven op de vuister zit een gietijzeren plaat. Op deze plaat ligt een losse ijzeren hoep en binnen de hierdoor ontstane bak beweegt zich een roerijzer. Het zaadmeel dat zojuist in de bak naast de kollidergang is gevallen, wordt op de warme plaat gegooid en (tegen het aankoeien) in beweging gehouden

door het roerijzer. Waterdampen stijgen op uit de massa, die verwarmd wordt tot een graad of 65. Heel vernuftig is de manier waarop het verwarmde zaadmeel in twee zakken belandt. Eerst wordt het roerijzer omhoog gehaald en afgeborsteld: er gaat geen gram lijnzaad in het productieproces verloren. En dan wordt de ijzeren hoep naar de voorkant van de vuister getrokken waardoor de massa in twee gaten verdwijnt, waaronder 'bullen' (langwerpige zakken) hangen. Zo worden twee bullen tegelijk gevuld en kunnen ze gereedgemaakt worden voor de voorslag. De gevulde bullen moesten in leren omslagen verpakt worden. Deze omslagen worden 'haren' genoemd, omdat ze gevoerd zijn met paardenhaar. Paardenhaar laat goed olie door en is daarom zeer geschikt als voering van de omslagen. Het verpakken van 'bullen' in 'haren' leek erg gemakkelijk. Maar het bleek moeilijk te zijn, omdat het lijnzaadmeel heel precies en gelijkmatig over de buul moest worden verdeeld. We hebben allemaal met meer of minder succes een buul in een haar verpakt. Zodra een haar gevuld was, moesten we deze in het midden beet pakken. Als we dit vergaten, zakte de hele zorgvuldig verdeelde zak in een keer naar beneden en konden we opnieuw met verdelen beginnen. De haren werden in twee 'kamers' (=gleuven) in de voorslag gezet.

Daarna begon het heien. Ook nu had ikzelf al genoeg aan het kijken alleen. Een massieve houten paal (vasthei) werd een eind omhoog getild en viel weer neer. Tijdens de landing dreef hij een wig steeds dieper tussen houten blokken, die tegen de kamers aanknelden waarin zich de haren bevonden. De warme prut in de tassen werd door de toenemende druk uitgeperst. En wat eruit liep was lijnolie. Toen de wig zo diep in het persblok zat dat doorheien geen zin meer had, stopte het heien. Een bijzondere stilte was het gevolg: als je goed luisterde kon je de olie in de emmers horen lopen. En daarna viel ik in de volgende verbazing: een uitvinding werd getoond die in vernuft gelijk staat aan de uitvinding van het wiel..... Een andere heipaal werd in stelling gebracht: de 'loshei'. En deze heipaal kwam eveneens op een wig neer die tussen de blokken zakte. Alleen was deze wig andersom aangebracht: de brede kant zat al in de voorslag en wat er in werd geslagen werd steeds smaller. In plaats van de druk tussen de blokken (en dus op de haren) op te voeren werd de druk minder, totdat de eerste wig als een raket tussen de blokken vandaan schoot. Van belang was dan om het heien onmiddellijk te laten stoppen, anders zouden wig of loshei kunnen splijten. De olie is nu uit het zaadmeel uitgeperst. Wat in de bullen overbleef waren de lijnko-

ken en die moesten eruit gehaald worden. Dit gebeurde op de kaakplank (een kaakplank is een eenvoudig plankje dat schuin tegen een muur staat en waarop een buul gezet kan worden.) De buul werd van de koek afgestroopt en kwam binnenste-buiten over de kaakplank heen te hangen. De koeken werden luchtig tegen de muur neergezet om af te koelen en uit te wasemen.

Inmiddels stond koffie voor ons klaar in de pronk-kamer. In deze kamer kon je gewoonweg niet om de (ontstaans)geschiedenis van de *Woldzigt* heen: De sfeer die er hing was er nog eentje uit vervlogen tijden en Janco Doornbos vertelde over de Aukema's en de Datema's die de molen hadden gesticht en van wie nog portretten aan de muur hingen. De knechten die hier gewerkt hadden, moesten meer moeite doen dan wij om voldoende koffie binnen te krijgen. Zij hadden maar een minuut of 10 pauze en wij wel een half uur. Vanwege het sociale moment van dit soort dagen kon dat bij ons ook haast niet anders, denk ik. Maar de knechten van weleer konden in die schamele 10 minuten 3 koppen koffie naar binnen werken: De eerste stond al afgekoeld als ze binnen kwamen, voor de tweede en de derde hadden ze waarschijnlijk een loden pijp ontwikkeld. Veel gepraat hebben ze vast niet, daar was geen tijd voor.

Na de koffiepauze moesten we weer aan het werk: We hadden de voorslag meegemaakt en nu was het tijd voor de naslag. Zoals ik al eerder schreef, er ging (en gaat) gedurende het productieproces geen grammetje grondstof (lijnzaad) verloren; dat geldt al even sterk voor het product (olie). Is tijdens de voorslag al flink wat lijnolie opgevangen, er zit nog steeds olie in de lijnkoeken die we te drogen hebben gezet. En die olie moest er ook uit verwijderd worden: Als het erin zou blijven zitten zou de olieslager inefficiënt (lijnolie) produceren en het bijproduct de lijnkoeken, zouden te vet zijn om aan het vee te voeren. Dit restant olie verwijderen gebeurde via de zogeheten 'naslag'. In de appelpotten werden de koeken door een stamper gebroken, vervolgens volgde een bewerking die in grote lijnen hetzelfde verliep als de voorslag.

Al met al was dit wel een heel bijzondere dag. Er is veel kennis overgedragen aan de cursisten. Ook aan de praktijk werd veel aandacht besteed: we waren voortdurend aan het werk. Ik wil dan ook de initiatiefnemers van deze geweldige excursie en de gastheer van de *Woldzigt* hartelijk bedanken voor al het goeie dat wij door hun toedoen konden genieten!

(De nummering tussen () verwijst naar de nummering in het Groninger Molenboek – 2de druk, welke is uitgegeven in 1981)

Op 17 november 1999 kwamen de vrijwillige molenaars van de Stichting De Groninger Molen bijeen in een vergadering met het bestuur om het onderhoud van de molens te bespreken en een bezoek te brengen aan het bakkerijmuseum Mendels in Middelstum. De volgende molens zijn besproken:

Koren-/pelmolen Ceres (18), Spijk

De molen heeft veel in de belangstelling gestaan dankzij het pelproject. In december 1999 is het boek *De Groninger Pelmolen* verschenen met de *Ceres* op de voorplaat. Ook is er een nieuwe ansichtkaart uitgekomen, die verkrijgbaar is op het molenbureau (f 1,- per stuk). In het afgelopen jaar zijn diverse herstelwerkzaamheden uitgevoerd en werden besprekingen gevoerd met de gemeente over het restauratieplan, waarvoor in 1994 al een bestek is gemaakt. Inmiddels is een Rijksbeschikking voor de restauratie ontvangen. Voor het jaar 2001 is ongeveer f 9.000,- beschikbaar en voor het jaar 2002 ruim een ton. De plannen voor de uitvoering van de restauratie worden nu afgerond evenals het opstellen van aanvragen voor de ontbrekende middelen (de rijkssubsidie bedraagt immers slechts 70% van de subsidiabele kosten).

Houtzaagmolen Bovenrijge (20), Ten Boer

De vrijwillige molenaar J.O. Oosterhoff wordt regelmatig geassisteerd door de heer Vermeulen, die in opleiding is geweest bij Leen Duijm

op *De Helper* aan het Paterswoldsemeer en in 1999 zijn diploma behaalde.

Het terrein rondom de molen wordt door de vrijwilliger onderhouden met medewerking van de buurman.

Korenmolen Adam (28), Delfzijl

Het molenmakersbedrijf Jellema uit Birdaard heeft onlangs de burgemeester (tempelbalk) en de beide wethouders vernieuwd. Met een mobiele kraan werden ze op hun plaats gebracht. Tevens werden driekwart van het boventafelement en een gedeelte van het bovenwiel vervangen.

Korenmolen De Lelie (32), Eenrum

Na een rustige winterslaap komt ook het leven op de Eenrumer molen weer op gang. Er wordt al druk nagedacht over de activiteiten voor het komende jaar. Met hulp van de mensen van Monumentenwacht wordt er momenteel een nieuw winkeltje gerealiseerd, dat beter past bij de sfeer in de molen. Door een betere presentatie denken wij de verkoop van onze producten te kunnen stimuleren.

In maart zullen we weer een voorlichtingsmorgen houden voor de inwoners van Eenrum en omgeving. We hopen dan nog enkele mensen zo enthousiast te maken voor de molen dat ze de ploeg vrijwilligers komen versterken. De datum voor deze ochtend staat nog niet vast. Voor informatie kunt u contact opnemen met een van de vrijwilligers in Eenrum. Voor dit voorjaar staan er weer diverse activiteiten op stapel. Op 13 mei (nationale molendag) staan er weer demonstraties koekjesbakken op het programma. Onze bakker

Dave Elshof is zich aan het beraden over wat het dit keer zal worden. Deze activiteit zal vooral gericht zijn op de jeugd. De molen is dan open van 10:00-16:00.

Ook tijdens de traditionele Hemelvaartmarkt in Eenrum zal het op *De Lelie* weer een drukte van belang zijn. Deze dag is door de vele bezoekers van de markt (40.000-50.000) ook voor de molen een topdag; wij krijgen dan zo'n 500 bezoekers te verwerken. Verschillende bakkers zullen demonstraties geven. Vanaf eind maart zal *De Lelie* weer alle zaterdagmiddagen geopend zijn van 13:00-16:00. Dan worden weer de alom bekende oerbroodjes en leliekoekjes gebakken. U bent van harte welkom!

Korenmolen De Vier Winden (34), Pieterburen

Molenmaker Doornbosch heeft in januari dit jaar niet alleen de kap van de molen hersteld, maar ook diverse andere onderdelen vernieuwd: bordveer, kluften, achterzoomlatten, bordschroot en verschillende stellingdelen.

De vrijwillige molenaar, Derk Jan Tinga, geeft eenmaal per veertien dagen les op de molen aan vier cursisten van de opleiding tot vrijwillig molenaar.

Koren-/pelmolen Hollands Welvaart (64), Mensingeweer

Molenmaker Doornbos heeft de oude Pot-roeden kaalgezet. Het hekwerk wordt langzamerhand opgestookt in de kachel van Egbert Pol, de vrijwillig molenaar uit Baflo. Een deel van het brede hekwerk, dat zo typerend is voor pelmolens, zal worden bewaard.

De vangstok is naar binnen gehaald. De kap zal deels worden vernieuwd terwijl de staartbalk en de schoren volledig zullen worden vernieuwd. De stelling wordt ook onder handen genomen.

Mede dankzij de inzet van de eigenaar, gemeente De Marne, zal de gehele restauratie dit jaar kunnen

worden afgerond. Oud-molenaar Spoelman heeft zijn vreugde erover uitgesproken dat de molen nu wordt gerestaureerd.

Poldermolen De Goliath (122), Uithuizermeeden

De restauratie van molen *De Goliath* die in de zomer van 1994 is gestart, wordt nu afgerond. De restauratiesubsidie, waarvan het laatste deel in 1999 betaalbaar werd gesteld, kan binnenkort worden afgerekend. Voor dit jaar staan de betonnen waterloop en de keermuur op het herstelprogramma.

Dankzij de activiteiten van de vrijwillige molenaars is *De Goliath* in het jaar 1999 wederom bezocht door vele belangstellenden.

Korenmolen De Onderneming (123), Vierhuizen

In het najaar van 1999 zijn op deze molen de examens voor vrijwillig molenaar gehouden.

Dit jaar zal Voegbedrijf De Vries het voegwerk van de romp herstellen, inclusief het inboeten van enkele stenen.

Koren-/pelmolen Eva (124), Usquert

De molen *Eva* kan nu ruim 2 jaar niet meer draaien omdat de molen aan restauratie toe is. Met name het boventafelement met Engels kruiswerk moet worden hersteld. Dit geldt evenzeer voor het bovenachtkant en de uiteinden van de dragende balken die in de muren steken. Deze omvangrijke restauratie is begroot op bijna 3 ton; de uitvoering was gepland voor het jaar 2001.

De leden van de Stichting Molenvrienden Eva hebben de afgelopen jaren met de verkoop van oliebollen en kopjes koffie en de vele donaties f 10.000,- ingezameld ten behoeve van deze restauratie. Na een dringend verzoek van de Stichting Molenvrienden Eva aan de gemeente Eemsmond, de eigenaar, heeft die gemeente besloten de uitvoering van de restauratie te vervroegen naar het jaar 2000.

De Stichting spreekt de wens uit dat de restauratie van de molen nu snel kan beginnen zodat de enthousiaste vrijwillige molenaars Wim Huizinga en Schelte Doornbos de *Eva* weer

spoedig kunnen laten draaien, zodat de molen op zaterdag weer als trekpleister kan fungeren.

Windmotor K.P. Boonspolder (Dr.)

Al jaren streeft men naar het herstel van een oude Amerikaanse windmotor in Groningen, maar nu krijgt men er zelfs één zomaar in de schoot geworpen. In het kader van een natuurontwikkelingsproject wordt een oude windmotor van het Drentse Annen overgebracht naar Kropswolde. Daar zal de Amerikaanse windmotor dienst doen in het natuurontwikkelingsproject 'Water over Wolfsbarge'. Op de grens van Groningen en Drenthe, aan de oostkant van het Zuidlaardermeer, moet een nieuw moerasgebied ontstaan. De molen zal het water uit de Leinewijk oppompen in het gebied. Vroeger bemaalde de molen de K.P.

Boonspolder en bezorgde de boeren droge voeten. Nu zal de molen boeren laten wijken en bezorgen het gebied natte voeten. Men hoopt zelfs op herstel van veengroei.

De Amerikaanse windmotor uit Annen

Foto: Bert Wieringa, Hoogeveen

Overig molennieuws

De molens van Burum in Friesland en Fulton (Illinois, USA) worden op 6 mei tegelijkertijd geopend. Via een satellietverbinding kan men wederzijds de openingsceremonies aanschouwen. Natuurlijk is er aanmerkelijk tijdsverschil: de opening van de molen te Fulton vindt om 9:00 plaats, die te Burum om 15:30. De opening kent ook nog een Gronings tintje. De molen te Fulton werd zoals wij al eerder berichtten door de Groninger molenbouwer Molema uit Heiligerlee gebouwd. Meer over de bouw van deze molen kunt u op internet lezen op het adres www.hipposoftware.com/molema

Verhuizing Molenarchief

Het Molenarchief is verhuisd naar het Waterschapshuis te Wedde. Deze verhuizing vond plaats in het kader van de fusie van de Groninger waterschappen. Per 1 februari 2000 zijn de normale werkzaamheden weer begonnen.

Voor schriftelijk contact kunt u het volgende adres gebruiken: Molenarchief p/a Waterschap Hunze en Aa's, Postbus 195, 9640 AD Veendam.

Het bezoekadres is Hoofdweg 2 te Wedde, telefoon 0598-693730. Een bezoek aan het Molenarchief is, na telefonische afspraak, mogelijk op dinsdag. Onze vrijwilligers zijn op dinsdag aanwezig tussen 10:00 en 15:30. Behalve op dinsdag zijn de vrijwilligers op andere dagen telefonisch bereikbaar: Lucas Venema op 0598-451556 en Henk Vos op 0597-532944.

Het Molenarchief is ook toegankelijk via het internetadres www.groningermolens.nl (e-mail: info@groningermolens.nl)

Technische commissie

Kortgeleden is op initiatief van de gezamenlijke molenorganisaties in de provincie Groningen een technische commissie samengesteld, bestaande uit de heren L.H. Duijm,

A.J. Raven, G.J. de Vries en D.J. van der Zee.

De commissie heeft tot taak de huidige molentechnische problemen in kaart te brengen. Literatuur over monumentenonderhoud is volop aanwezig, maar informatie toegespitst op molens blijkt zeldzaam. Na analyse van de gevonden informatie zal de commissie werkwijzen voorstellen die ten doel hebben de moleneigenaren een leidraad te bieden voor goed en verantwoord onderhoud. De commissie zal zich beperken tot oplossingen voor de meest voorkomende problemen, zoveel mogelijk in de vorm van verwijzingen naar bestaande literatuur. De resultaten zullen worden samengevat in een boekwerkje.

De technische commissie is dit jaar gestart. Zodra het beoogde product vorm begint te krijgen, zal de commissie andere partijen benaderen, bijvoorbeeld de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (deskundigheid), de vereniging De Hollandsche Molen (publiciteit op molengebied) en diverse fondsen (financiering van het boekwerk).

De leden van de technische commissie beseffen dat zij geen geringe taak op zich hebben genomen, maar zij laten zich hierdoor niet uit het veld slaan en gaan de komende periode hard aan het werk. De ambities zijn er, de plannen moeten nu alleen nog maar worden gerealiseerd.

Gildenieuws

Bestuursmededelingen:

De algemene ledenvergadering van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, afdeling Groningen vindt plaats op 16 maart 2000 in Café Engelstede te Engelbert. Een uitnodiging met agenda ontvangen de leden binnenkort.

Via een brief heeft het bestuur gemeld dat de eerste molenaars in Groningen lesbrieven kunnen bestellen bij het bestuur. De eerste bestellingen zijn binnen en de lesbrieven zien er mooi uit. De voorkant van de lesbrieven toont de titel en de ingeleverde foto, het binnenblad kan worden gebruikt voor tekst en uitleg over de molen, verder kan een tweede ingeleverde foto op de eerste pagina worden geplaatst.

De secretaris van het bestuur van het Gilde, Koen van Biesen, is voor vier maanden naar Bolivia vertrokken. Het secretariaat wordt in deze periode waargenomen door de voorzitter, de heer L.H. Duijm.

Molens lopen gesmeerd met reuzel van Ten Kate B.V.

In de opleiding is ons geleerd dat de as, vijzellager, enzovoort met reuzel gesmeerd moeten worden. In de provincie Groningen hebben we gelukkig Ten Kate B.V. (Musselkanaal), een vetsmelterij die ons harde en zachte reuzel kan leveren, beide in pakken van 12,5 kg. Het bestuur van het Gilde van Vrijwillige Molenaars afdeling Groningen heeft besloten een voorraad reuzel in te slaan. De firma Ten Kate heeft verzocht de reuzel alleen te kopen via de afdeling Groningen van het Gilde omdat dit de distributie vereenvoudigt, wat u kosten bespaart. Indien u reuzel nodig heeft, kunt u contact opnemen met C. Kosmeier (molen *De Korenschoof* te Noordlaren, telefoon 0598-421701). Voor een prijsopgave van harde en zachte reuzel kunt u terecht bij: C. Kosmeier, L.H. Duijm (050-5344883), K.T. van Biesen (050-5733484, biesen@knoware.nl).

Molen *Bijo*

Hallo, ik zal me even voorstellen, ik ben Johan van Dijk. Ik ben 12 jaar en zit in de eerste brugklas van de havo-vwo afdeling van Het Hogeland College in Warffum; ik woon ook in Warffum.

Al zo lang ik mij kan herinneren ben ik gek van molens. Tot mijn 2e jaar hebben wij in Loppersum gewoond. Als peuter wandelde ik met mijn moeder altijd langs koren- en pelmolen *De Stormvogel* en zo is ook mijn liefde voor molens begonnen. Toen zijn wij in Warffum gaan wonen.

Ik werd wat ouder en het begon tot me door te dringen dat Warffum geen molens heeft. Wel had ik een keer gehoord dat er ergens op de Oudendijk een molenrestant genaamd *Bijo* stond. Dit was het restant van een achtkantige bovenkruier met stelling, gebouwd voor molenaar Boersma in 1856. Op 6 februari 1948 brak tijdens het pellen een van de roeden van deze molen en dit richtte een enorme ravage aan. In 1951 werd de molen onttakeld.

In 1954 kwamen er herstelplannen en op 2 november 1956 werd de molen heropend. Helaas heeft Warffum maar een jaar van de gerestaureerde molen kunnen genieten want op 28 oktober 1957 brandde de molen af en nu staat er alleen nog een onderstuk. De molenromp is jarenlang als expositieruimte gebruikt; sinds 1998 wordt dit onderstuk bewoond.

Het zou fantastisch zijn als Warffum weer een molen zou hebben en nu ben ik druk bezig om 'Stichting Molen Bijo' op te richten. Het doel van deze stichting is het herbouwen van de molen, ook al is het nog niet duidelijk of bij een eventuele herbouw de molen op de oude romp zal worden gebouwd. Ik hoop zo snel mogelijk meer informatie te kunnen geven.

Als de molen over een aantal jaren weer in het dorpsgezicht van Warffum staat, zal dit landschapelijk en historisch een aanwinst voor Warffum zijn!

Hebt u vragen? Schrijf, bel of e-mail naar:

Johan van Dijk, De Laan 21, 9989 BB Warffum;

telefoon: 0595-425006; e-mail: rgjfdijk@wishmail.net.

Molen *Bijo*, Warffum op een foto uit de jaren vijftig

Foto: Stichting Historische Kring Noordelijk Hunsingo

Herinneringen van een molenaarsknechtje

Nooit zal ik vergeten hoe ik kort na de Tweede Wereldoorlog met mijn oom Cor en tante Lize Verboom naar Grijpskerk kwam om daar het vak van molenaar te leren. En ik weet haast zeker dat nog menig Grijpskerker zich dat kleine dikke kereltje zal kunnen herinneren.

Oom Cor en tante Lize waren op latere leeftijd getrouwd en hadden geen kinderen. Mijn ouders hadden tien kinderen en ik was de tweede en volgens zeggen de ondeugendste van allemaal. Vermoedelijk dachten mijn ouders dat het wel goed voor me zou zijn om eens onder het gezag van oom Cor en tante Lize te moeten leven. Naar ik gehoord heb gebeurde dat vroeger wel meer.

Oom en tante waren héél godvrezende mensen en er was geen kerk goed genoeg, ze lazen op zondag altijd samen een preek. Gelukkig mocht ik 's zondags naar de Gereformeerde kerk en de jeugdvereniging. Veel kan ik me daar niet meer van herinneren maar ik leerde zo wel jongens van mijn leeftijd kennen. Nooit zal ik vergeten dat oom en tante op een maandagmorgen geen woord tegen me zeiden en alleen maar boos naar me keken. Toen oom en ik op de molen aan het werk waren vroeg ik hem waarom ze boos op me waren. Nu, de reden was, dat ik op zondagavond met een jongen van de jeugdvereniging bij de gitaar heidense versjes had gezongen zoals Sariamarijs, in plaats van psalmen.

Zakelijk was oom niet. Het was vroeger een oud molenaarsrecht, dat wanneer een boer een zak graan liet malen er altijd één kilo voor de molenaar was. Oom Cor zei altijd: 'Dat is geen recht maar diefstal!' Voor het malen rekende hij volgens iedereen ook te weinig. 'Maar,' zei hij, 'God geeft ons de wind voor niks en ik mag geen woekerwinst maken'.

Oom Cor was echt een ouderwetse molenaar; hij moest niets hebben van die grote veevoederfabrie-

ken ('die willen alléén maar winst maken'). Maar als het niet anders kon, verkocht hij soms wel meel van veevoederfabriek Delfia als ik me het goed herinner. Maar het beste was volgens oom Cor gewoon gemalen gerst. Wel gerst uit Australië, want die was kurkdroog. Voor de bakkers kocht oom altijd Russische rogge, omdat die ook zo droog was en dat was economisch beter voor de bakker: er kon meer water bij.

Graan malen gebeurde altijd op de wind, maar rogge malen of breken voor de bakkers (want dat moest grof zijn) deden we beneden in de molen met een kleine steen. Die werd door een elektromotor aangedreven die daar speciaal voor was. Dat malen was niet moeilijk, maar het billen (scherpen) van de maalstenen om goed te kunnen malen, dat was eigenlijk het grote geheim, zowel voor graan malen als voor het rogge malen voor de bakkers. Oom wilde niet dat je op de steen ging zitten billen met handschoenen aan om je handen te beschermen tegen de splinters die daarbij vrij kwamen. Hij vond dat je aan de handen van iemand kon zien of hij molenaar was of niet. De rug van een molenaars-hand zat namelijk vol zwarte puntjes. Naar deze beoordeling ben ik geen goede molenaar (al heb ik het vak goed geleerd): ik droeg namelijk altijd handschoenen tijdens dat werk.

Iedere dinsdag als oom met de vrachtauto naar de beurs in Groningen ging om gerst en rogge te kopen stond ik alleen op de molen. Om een uur of negen mocht ik dan naar beneden komen om een kop koffie bij tante Lize (aan de overkant van de straat) te drinken. Als ik dan weer op de molen ging, hielp tante beneden altijd even met het vastmaken van de zakken graan die ik dan met het luistel omhoog trok naar de maalzolder. Als tante twee zakken met lussen had vastgemaakt schudde ze een paar keer met dat touw heen en weer, ik wist dan dat ik kon gaan hijsen. Maar eens op een morgen ging er iets goed mis, tante kon een zak niet goed in de lus krijgen en

omdat ze nogal met dat touw aan het schudden was dacht ik: 'Oké hijsen Gerrit!' en toen had ik tante bijna naar de eerste zolder getrokken.

Molen De Kievit, Molenstraat, Grijpskerk
Ansichtkaart: Bazar-Hulst, Grijpskerk

Wat ik ook nooit zal vergeten was dat oom op een keer tegen me zei: 'Gerrit, je moet het emmertje eigenlijk weer eens legen'. Je moet namelijk weten dat een molenaar soms ook hevige behoeften heeft om naar het toilet te gaan. Voor het geval dat je alleen op de molen stond en je de tijd ontbrak om de molen stil te zetten hadden we een emmer klaar staan. Oom vroeg me dus met die emmer naar beneden te gaan om hem op de juiste plaats te legen. Omdat de emmer een min of meer onaangename geur verspreidde had ik weinig zin om er mee al die trappen af te lopen en dus bedacht ik wat anders. Als je op de omloop (of stelling) aan de achterkant van de molen stond had je beneden varkenshokken, een kippenhok en iets verder gelegen een kleine mesthoop. Volgens mij kon ik die emmer met een sterke zwaai wel op die mesthoop doen belanden. Wat er toen gebeurde was verschrikkelijk: het hengsel van de emmer schoot precies om de bovenste plank van de balie. (Als u in Grijpskerk bent, kunt u zien dat die bovenste planken op de hoeken elkaar kruisen.) Jammer, maar de emmer

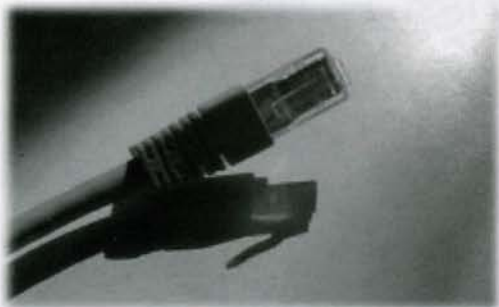
bleef niet hangen en dook naar beneden dwars door het dak van het kippenhok. Wat een ravage dat was daar in dat kippenhok, kunt u zich wel voorstellen. De kippen stoven naar alle kanten. Ik weet het niet zeker, maar ik kan me heel goed voorstellen dat oom Cor ergens in een hoekje (en zonder dat tante hem zag) heeft zitten lachen.

Met ome Cor kon ik het altijd goed vinden. Op een keer zei ik tegen hem: 'Vindt u het goed als ik een bordje ophang met 'Bezichtigen molen: 25 cent?' Nou, oom vond het best. Het leverde eigenlijk nooit iets op, totdat er een busje met Amerikanen langs kwam. Prachtig, ik kreeg zomaar 4 of 5 gulden, maar toen tante dat hoorde was ik nog niet jarig. Ik mocht nooit meer bedelen, en het geld dat ik had ontvangen moest ik met een neefje van haar, dat bij hen op vakantie was, delen. Wat ik natuurlijk niet eerlijk vond want hij had er niets voor gedaan! Eén maal heb ik oom echt boos gezien. We waren beiden aan het graan malen. Er blies een westenwind, dus vrij ongeregeld en we hadden onze handen er wel vol aan. Plotseling zagen we een heer in een net pak naar boven komen. De man begon een gesprek met oom en vroeg van alles over de molen. Oom genoot altijd als hij iets over zijn molen kon vertellen. Op een gegeven moment vroeg de man: 'Als er nu eens zoveel wind komt dat de vang (rem) hem niet kan houden, wat gebeurt er dan?' Oom keek de man aan en zei: 'Dan is er grote kans dat we brand krijgen.' 'Nu,' zei de man, 'als u de molen bij ons laat verzekeren krijgt u alle geleden schade vergoed.' Het was namelijk een verzekeringsagent. Oom Cor veerde wel 20 centimeter in zijn klompen van de maalzolder op en riep stotterend: 'Van de molen af en gauw ook, criminele nog es an toe! Als God mij de molen afneemt wil ik hem van jou niet terug hebben!' De molen was in de tijd dat hij eigendom was van oom Cor nooit verzekerd. Ik heb veel van mijn oom geleerd over het vak als molenaar en al was ook mijn opa Verboom molenaar, ik ben het niet altijd gebleven. Maar de molen waarvan ik 's morgens de as smeerde met varkensreuzel, waar ik uren op de stenen heb zitten billen en waarvan ik vele malen de kamwielen met was heb ingesmeerd zal ik nooit vergeten.

Ik hoop voor de vele liefhebbers van de molen en in het bijzonder voor de inwoners van Grijpskerk dat zij nog lang van deze nu honderdjarige mogen genieten. ✂

InterNet Noord

Quality Provider

**Postbus 6081
9702 HB Groningen**

Tel. (050) 368 69 70

***<http://www.inn.nl>
info@inn.nl***

geen wachttijden

snelle verbinding

goede service

uitstekende helpdesk

v.a. f 30,-/maand

onbeperkte toegang

ook voor ISDN!

ondersteunt V90

*ISO 9001-gecertificeerd
&
KEMA-gekeurd*

Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij

speciaal voor molenaars

SINDS 1873 SPECIALIST IN HET VERZEKEREN VAN WINDMOLENS

**Hoofdkantoor Deventer: Singel 19 - Postbus 448 - 7400 AK Deventer
Telefoon (0570) 61 23 53**

Wij zijn net zo
thuis in
de buurt
als u

Rabobank

FIRMA EKKELKAMP

De speciaalzaken voor: Volkorenmeel

*Hondensport, Vogelzaden,
Paardenvoerders, Vogels
Aquariumbenodigdheden,
Hengelsportartikelen
en alles voor Uw huisdieren*

Rijksstraatweg 135
(050) 535 02 15
Haren (Gr)

P. REITSEMA

AMBACHTELIJK MOLENAAR

Schipvaart 36
9883 PR OLDEHOVE

Producent van diverse soorten meel, zoals:

- VOLKOREN TARWEMEEL
- MEERGRANENMEEL
- GEPLETTE TARWE
- ROGGEBOEM
- ROGGE
- HAVER
- LIJNZAAD
- PANNENKOEKMEEL

De molen is voorzien van een pellerij, zodat we
nog de OUDERWETSE GORT voor u hebben.

Molen "De Leeuw"
Oldehove Tel. (0594) 59 16 28

Oostervolge 52a
Postbus 40
9989 ZG Warffum
tel. 0595-422496
fax. 0595-423292

De Evenementenhal is een multifunctionele hal:

- drie tennisbanen voor recreatie, training, competitie of toernooien
- mogelijkheden voor zaalvoetbal, korfbal, badminton en volleybal
- indoor Bowlsmaten voor uren plezier
- bedrijfstoernooien voor alle zaaitsporten
- ruimte voor beurzen, tentoonstellingen, concerten, reünies, personeelsbijeenkomsten, e.d. (oppervlakte 1850 m²).

Warffum is centraal gelegen in Noord-Groningen, goed bereikbaar per trein en auto.

Vraag vrijblijvend een offerte!

Wij hebben een grote collectie geboortecadeaus, zoals:

*kindercouverts,
rammelaars,
spaarpotten,
servetbanden,
paplepels en
geboortebekers
in zilver en pleet.*

GRAVEREN IS GRATIS!

JUWELIER **REPKO**

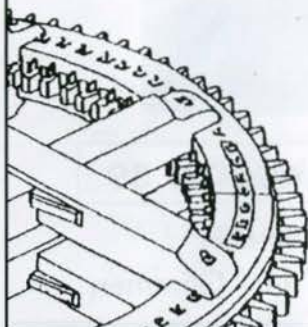
Herestraat 4
Groningen
tel. (050) 312 91 31

Molenmakersbedrijf
Molema
V.O.F.

Provincialeweg 4, 9677 TW Heiligerlee

telefoon (0597) 59 16 60
telefax (0597) 59 11 76
mobiel 06 53 22 48 91

Mulder Pot - Kropswolde

KORENMOLEN **De Hoop**

Woldweg 70, Kropswolde.

Voor de zelfbakkers(sters):

- volkorenmeel
- tarwemeel
- viergranenmeel
- pannenkoekmeel
- boekweitmeel

Openingstijden:

woe. t/m vrij. 14.00-17.00 uur
zat. 10.00-12.00 en 14.00-17.00 uur

Molenaar J.J. Pot
Telefoon (0598) 39 49 53

Naar windmolen

Joerwert

Te Feerwerd voor:

- ✓ tarwemeel
- ✓ tarwebloem
- ✓ rijst
- ✓ gort
- ✓ pannenkoekmeel
- ✓ gemengd graan
- ✓ en andere molenproducten
- ✓ (ook voor zelfbakkers/sters)

Donderdag, vrijdag en zaterdag geopend van
13.30 - 17.30

Molenaar Rolf Wassens

☎ (0594) 62 15 45 / 62 19 45

BAKKER *de Rappe Schoenlapper*

Fa. DOORNBOS

A-Kerkhof 33 - 9712 BC Groningen
Telefoon : (050) 312 08 07

DE KAMERSPECIALIST

**HUUR
VERHUUR
ADVIEZEN
BEMIDDELING**

Beheer van Huizen, Kantoren
en Bedrijfspanden.
Gespecialiseerd in Kamerverhuur.

Eendrachtskade N.Z. 25
9718 BB Groningen
☎ (050) 313 34 16
Geopend : 10-12 en 13-17.30 uur

JAN VOS

Rietdekkersbedrijf

**Al meer dan 25 jaar
vakmanschap**

⌘ Boerderijen
⌘ Villa's
⌘ Recreatiebungalows

⌘ **Molens**
⌘ Bungalows

Ook voor reparatie en onderhoud

tel./fax (050) 406 20 39

Oude Boerenweg 11 - Glimmen

Historische werkplaats molenmaker Wiertsema

In het begin van de jaren '60 heeft de heer Harm Wiertsema, molenmaker te Scheemda, zijn bedrijf om gezondheidsredenen beëindigd. Zijn werkplaats was sindsdien onaangeroerd gebleven, ook nadat de heer Wiertsema in 1979 was overleden. Een van de erven, die hem jarenlang verzorgd had en in het huis was blijven wonen, zag zich genoodzaakt het geheel te verkopen. De werkplaatsinventaris dreigde daardoor op de schroothoop te belanden. Na lang aandringen bleek mevrouw Talens echter bereid de werkplaatsinventaris plus gereedschappen en andere benodigdheden af te staan, onder voorwaarde dat het geheel elders zo goed mogelijk zou worden bewaard. De hiervoor benodigde ruimte is gevonden in het niet meer in gebruik zijnde en door de gemeente beschikbaar gestelde pakhuisje bij molen *Dijkstra* te Winschoten. Vrijwilligers hebben de spullen overgebracht en zijn nu bezig met het sorteren, schoonmaken en zo goed mogelijk conserveren.

Het is de bedoeling het geheel – in ongeveer dezelfde opstelling als in de oude werkplaats in Scheemda – vanaf Nationale Molendag op 13 mei a.s. op afspraak voor belangstellenden open te stellen. Wat er zoal te zien zal zijn: een lintzaag, een houtdraaibank, een schaafmachine, vijzels, dommekrachten, takelblokken, engelse takels, werkbanken met handgereedschappen, een grote partij modellen van kammen van verschillende molens, diverse molenonderdelen, enz. Op termijn zijn er voornemens de kwaliteit en de aantrekkelijkheid van de historische werkplaats te verbeteren door de aanwezige goederen te benoemen, het drijfwerk voor de machines weer aan te brengen, deze op funderingen te plaatsen, etc.

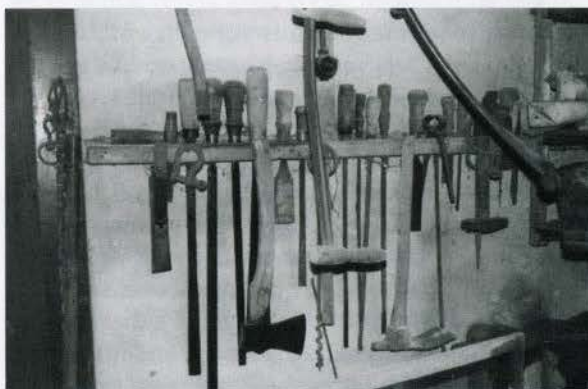
Voor het beheer is de stichting 'Historische werkplaats molenmaker Wiertsema' opgericht. Zeer bijzondere molenonderdelen, mits niet al te groot, zijn welkom. Als u meer informatie wenst, kunt u de stichting benaderen via de heer B. Oomkens, Nassaustraat 65, 9675 EN Winschoten.

1

2

3

Woonhuis molenmaker Wiertsema in Scheemda, gesloopt in 1999 (foto 1)

Interieur molenmakerij Wiertsema, Scheemda (foto 2 en 3)

Foto: W. van Koldam, Makkum

Biotoopproblemen in Winschoten

B. Oomkens

Winschoten heeft drie achtkante bovenkruiers met stelling op een rij die eigendom zijn van de gemeente op onderlinge afstand van ongeveer 235 en 275 m. In de directe omgeving van de molens zullen in de komende jaren verschillende ingrijpende veranderingen plaatsvinden. Herhaaldelijk is gevraagd om molenbeschermingszones.

Bezwaarschriften, ingediend door diverse molenorganisaties (De Hollandsche Molen, de Stichting De Groninger Molen, de vereniging Vrienden van de Groninger Molens, de vereniging Molenwerkgroep Oost-Groningen en de biotoopwacht) tegen de bouw van een flatgebouw met vier woonlagen (op ongeveer 100 m afstand van molen *Berg*) hebben ertoe geleid dat burgemeester en wethouders uiteindelijk een standpunt hebben ingenomen m.b.t. molenbeschermingszones. Zij schrijven letterlijk: 'Op het punt van windtoetreding moet nog een stuk beleid worden ontwikkeld. Dit is door het bouwplan aan de Nassaustraat 100 duidelijk en helder zichtbaar geworden. Ons voorstel is om voor alle drie de Winschoter molens de molenbiotoop te formuleren,

vervolgens te toetsen aan de thans bekende, in voorbereiding zijnde stedenbouwkundige ontwikkelingen en op basis van deze toetsing te komen tot heldere en duidelijke afspraken. Vervolgens zullen deze afspraken door ons worden gerespecteerd bij de toetsing van bouwplannen en anderzijds worden verwerkt in de eerstkomende herziening van bestemmingsplannen.'

In aanmerking genomen dat het omstreden bouwplan zal worden gerealiseerd op een kavel waarvoor op een gedeelte een maximale goothoogte van 11 m geldt (de stellinghoogte van molen *Berg* is 10,20 m), zijn de bezwaarschriften na deze toezegging ingetrokken. De bouwvergunning is inmiddels afgegeven.

Nauwlettend bouwplannen en stedenbouwkundige ontwikkelingen volgen, tijdig schriftelijk reageren en mondeling overleggen kunnen in bepaalde gevallen dus toch tot resultaten leiden. Niettemin zullen we waakzaam moeten blijven.

Het weer en de computer

Bob Poppen

Dat het weer voor beginnende vrijwillige molenaars een lastig onderdeel van de opleiding is, zullen velen beamen en ik denk dat ook onder de reeds afgestudeerden er nog wel enkelen zullen rondlopen die het nog steeds een moeilijk aspect van het molenaarsvak zullen noemen. Ook op het door mij (overigens met positief gevolg) afgelegd toelatingsexamen moest ik constateren dat ik mij bij de vragen over het weer niet helemaal rustig voelde; mijn antwoorden kwamen dan ook niet sterk over. Dat wordt de komende maanden dus een onderdeel van de studie waar ik mij zeker weer opnieuw in zal verdiepen.

Dat ter ondersteuning van die studie diverse nuttige hulpmiddelen beschikbaar zijn, zoals de barometer, de hygrometer en de thermometer, zal ieder-

een bekend zijn, evenals het feit dat we via de media zoals krant, radio en tv dagelijks goede informatie over het weer kunnen verkrijgen. Wat wellicht niet iedereen weet, is dat ook via het internet veel informatie te verkrijgen is. Bijvoorbeeld op de websites van het KNMI (www.knmi.nl) en Meteo Consult (www.meteo.nl) zijn niet alleen gegevens over het actuele weer te verkrijgen, maar ook satellietbeelden, meerdaagse verwachtingen, voorlichting en achtergrondinformatie.

Sinds kort is het ook voor particulieren mogelijk een groot scala aan weergegevens per computer binnen te halen. Het programma dat Meteo Consult hiervoor heeft ontwikkeld, draagt de naam Weerbeeld. Het is voor zes gulden te bestellen, wat ik onlangs heb gedaan. Meteo Consult is telefonisch te berei-

ken op 0317-423300, via e-mail weerbeeld@meteo.nl en per post Meteo Consult B.V., Postbus 617, 6700 AP Wageningen.

De installatie van het programma Weerbeeld vanaf een cd-rom op de vaste schijf is eenvoudig, evenals het instellen van de configuratie. Zo kunt u aangeven of u de regionale weergegevens wilt ontvangen of van bijvoorbeeld heel Nederland. Verder kunt u kiezen uit een groot scala aan presentaties, zoals weersvoorzichten op korte en/of lange termijn in tekst, grafiek of tabel, neerslagbeelden, luchtdrukkaarten, satellietbeelden, temperatuur-

kaarten, etc. Dit alles kunt u afdrucken op uw eigen printer.

Ik vind dat het programma Weerbeeld mij goed helpt bij mijn opleiding voor vrijwillige molenaar. Het programma lijkt mij ook erg nuttig bij de voorbereiding op een maaldag.

Bob Poppen, vrijwillige molenaar in opleiding.
Telefoon/fax: 0570-52 36 33;
e-mail: B.Poppen@net.HCC.nl
Homepage:
<http://web.inter.nl.net/hcc/B.Poppen/molens.htm>

10^e internationale TIMS-molensymposium in Virginia, Verenigde Staten

Yolt IJzerman

Dit jaar organiseert de internationale molenkundige vereniging The International Molinological Society (TIMS) voor de tiende keer een internationaal molencongres; de eerste keer buiten Europa.

Het is niet makkelijk via papier de sfeer van een molensymposium over te brengen: de deelnemers komen niet vanwege hun beroep, maar hebben allerlei achtergronden. Voor ieder is plaats, u hoeft dus beslist geen groot deskundige te zijn. Veel deelnemers beschrijven het symposium als een soort 'weldadige onderdompeling'. De spreektaal is in principe Engels, maar er zijn voldoende Nederlanders aanwezig om degenen die deze taal minder goed beheersen bij te staan.

Ongeveer de helft van de tijd wordt besteed aan bijeenkomsten waarin lezingen over de meest uiteenlopende molenonderwerpen worden gehouden. De presentaties gaan uiteraard vaak vergezeld van dia's en het is mogelijk om over de gepresenteerde onderwerpen te discussiëren. Er is ook een dagdeel gereserveerd om naar keus te besteden. De andere helft van de tijd zijn er excursies: onder meer een driedaagse naar de staat Pennsylvania waar nog een vrij groot aantal heel originele 18^e- en 19^e-eeuwse watermolens is te vinden. Het zijn vooral korenmolens, maar we zullen ook allerlei andere typen te zien krijgen: ijzer- en zaagmolens, molens

voor houtbewerking, boerenmolens, enzovoort. De echte enthousiastelingen hebben bovendien nog de keus uit een drietal 'pre-symposium-excursies', die alle een kleine week duren: in Virginia, in de Mid-West en in Texas. De laatste excursie is geheel gewijd aan windmotoren en windmotor-musea.

Het symposium zal worden gehouden van 16 tot en met 24 september 2000 in het statige Stratford Hall, een fraai 18^e-eeuws landhuis in klassiek-Amerikaanse stijl, gelegen op ca. 2 uur rijden van Washington. Op het landgoed bevindt zich ook een (werkende) watermolen. De kosten voor dit volledig verzorgde congres van 8 dagen, inclusief transport, overnachtingen (in goede accommodaties) en maaltijden bedragen \$ 850,-.

De aanmeldingen (maximaal 100) worden geregistreerd in volgorde van binnenkomst (vóór eind april). Deelname staat open voor leden van TIMS met maximaal één gast per lid. Geïnteresseerden die nog geen lid zijn van TIMS, kunnen voor aanmelding alsnog lid worden.

Nadere inlichtingen bij Yolt IJzerman (Wjitteringswei 116, 8495 JT Aldeboarn; telefoon: 0566-632089; e-mail: y.ijzerman@sbb.agro.nl) of op de internetpagina van TIMS: <http://tims.geo.tudelft.nl>

Boekennieuws

H.A. Hachmer

De vorming van de nieuwe waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest in Groningen en een deel van Drenthe was aanleiding tot het op de markt brengen van twee boeken, waarvan de schrijvers terugblikken op het waterschapsverleden. Twee boeken van verschillend kaliber en pluimage. De boeken zijn verkrijgbaar bij het Veenkoloniaal Museum te Veendam en de boekhandel.

W.J. de Vries: *Gereguleerde golven, De hervorming van het Groningse waterschapsbestel na de grondwet van 1848 en de reglementering van dit nieuwe bestel tot de waterschapswet van 1992; Groningen, REGIO Project (1999); 160 pag. ISBN 90-5028-135-4. Prijs: f 39,95*

De zeer uitgebreide subtitel van het boek maakt de lezer erop attent dat de schrijver bepaald niet over één nacht ijs is gegaan. Het werd op zich een zeer verantwoorde publicatie

met een uitgebreid notenapparaat met als bijlage een overzicht van alle waterschappen die er tussen 1848 en 1992 in Groningen gevormd zijn. Niets is voor de geschiedenis van Nederland zo belangrijk geweest als de vorming van zijlvesten. Het was zelfs van levensbelang. Meerdere malen ontstond er door verwaarlozing van dijken een doorbraak. Letterlijk gold en geldt hier dat de ketting zo sterk is als de zwakste schakel. De vorming van zijlvesten en de kleinere schepperijen was het resultaat van samenwerking tussen diverse grondeigenaren, kloosters, kerken en regionale besturen. De samenwerking moest ertoe bijdragen dat de dijken over de volle lengte goed werden onderhouden en er in het achterland een goed systeem van waterbeheersing kwam. Molens speelden bij de waterbeheersing een belangrijke rol. De auteur gaat dan ook niet voorbij aan de vorming van de molenpolders en de oudste bekende poldermolen van de provincie. In 1453 verleende het stadsbestuur van Groningen aan de 'Aduarder zijlvestenij' vergunning tot het plaatsen van een windwatermolen voor de stad 'om in de Hoensloot door haer eigen land uitemalen'. Voor de molenliefhebber valt er verder in het boek niet zo veel te beleven, maar dat is ook niet de opzet van het boek. De auteur geeft een overzicht van de waterschapsontwikkeling vanaf de middeleeuwen tot aan het jaar 2000, met de nadruk op de ontwikkeling in de laatste vijftig jaar waarbij de perikelen met de provincie Drenthe een grote rol speelden. Het water stroomde vanuit het 'Olde Landschap' immers toch wel naar lager dan Drenthe gelegen landsde-

len, wat er daarna met het water gebeurde was eeuwenlang niet echt hun zorg. Na diverse onderhandelingen en forse druk van de rijksoverheid ontstond dan toch uiteindelijk in het jaar 2000 een groot overkoepelend waterschap waarbij de belangen van het noordelijke deel van Drenthe en het aangrenzende Groningen samen worden behartigd. De aandacht van de schrijver gaat dus vooral uit naar alle perikelen die hebben geleid tot de vorming van het nieuwe waterschap. Helaas heeft de auteur het geharrewar niet tot leesbare kost kunnen verwerken. Al worstelende met de inhoud komen we regelmatig zinnen tegen als: '(...) dat het hoofdbestuur van Westerkwartier, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, kon besluiten de totale in de tweede afdeling veroorzaakte exploitatiekosten van bemalingen gedurende de eerste vijftien jaar na datum van concentratie gedeeltelijk ten laste van alle bemalen gronden in deze afdeling te brengen en naar de hierbij te regelen grondslagen over deze gronden om te slaan'. Degelijkheid is hier, als zo vaak, ten koste gegaan van de leesbaarheid. Dat is jammer, want een boek wordt in de eerste plaats geschreven en gedrukt voor de lezer en dan pas voor de boekenkast.

H. Boer: *Geschiedenis van het waterschap Oldambt; Appingedam; Waterschap Eemzijlvest (1999); 72 pag. ISBN 90-8053-631-8. Prijs: f 29,95.*

Beter leesbaar is het boek over de geschiedenis van het waterschap Oldambt. Het waterschap Oldambt besloeg samen met het waterschap Reiderland een groot deel van de polders van de Dollard. Het gebied werd in de middeleeuwen geteisterd door diverse overstromingen. Geleidelijk aan werd de Dollard getemd.

In kort bestek geeft het boek een chronologisch overzicht van de ontwikkelingen van de vroege middeleeuwen tot aan gemaal Rozema in Termunterzijl, anno 2000. Het boek bevat geen noten en geen literatuurlijst. Op zich is dat voor iemand die nog iets meer wil weten over het gebied jammer, omdat hij of zij de bronnen zelf weer moet opzoeken. Bovendien hoeft bronvermelding niet ten koste van de leesbaarheid te gaan. De vormgeving van het boek is uitermate saai, alhoewel de gemiddelde lezer zich er niet aan zal storen. De wat oudere lezer zal misschien de éénkolomsindeling en het gebruik van een wat groter lettertype zelfs prettig vinden. Voor de molenliefhebber valt er in de 'Geschiedenis van het waterschap

Oldambt' ook meer te beleven dan in 'Gereguleerde golven'. De auteur gaat bijvoorbeeld in op het aangeven van de pegel; het sein dat het malen stopgezet moest worden omdat het maalpeil was bereikt. In de tijd van de molens bestond dit nog uit het 'overkruis zetten' van de wieken. 's Nachts werd een lantaarn omhooggetrokken in een bij de seimolen staande mast. Met het verdwijnen van de molens werd er soms gebruik gemaakt van een seimast die naast het gemaal werd geplaatst. Dit was bijvoorbeeld het geval in de Kerkelaansterpolder, één van de polders gelegen in het waterschap Oldambt. Het laatste hoofdstuk van het boek geeft een overzicht van de polders in het waterschap Oldambt. Het waren er ooit veertig!

Nieuw molenboek!

(C.E. van der Horst)

De redactie van *De Nieuwe Zelfzwichter* verzocht mij een recensie te geven van het zojuist verschenen pelboek 'De Groninger Pelmolens', samengesteld door een zestal Groninger molendeskundigen.

Het in onze provincie voorkomende pellen van gort werd door een groot aantal windmolens beoefend. Heel veel koren- of graanmolens waren destijds voorzien van één of meer pelstenen. De in ons land overal voorkomende korenmolens kregen, vooral in onze provincie, een dubbel functie. Het werden koren- en pelmolens, dus niet alleen voorzien van maalstenen, maar ook van één of meer pelstenen.

De grote vakkundigheid die het pellen met zich meebracht is echter nauwelijks beschreven of vastgelegd voor het nageslacht.

We kennen het voortreffelijke artikel van Hans Weerheym 'De

Groninger pelmeulen' in het Groninger Molenboek van 1981. Het nu verschenen boek werd aan hem opgedragen uit waardering voor zijn beschrijvingen en foto's van dit snel verdwijnende ambacht. Verder is er het technische boekje 'De gortpelmolens en het pellen van Gort met den windmolen' door de oudpelmolenaar P. Havik Hzn., een ooggetuigenverslag uit de jaren 1928-29 van een Zaanse pelmolenaar.

Het nieuwe boek met zo'n 75 pagina's in harde geplastificeerde koft en iets kleiner dan A4-formaat, is ruim voorzien van afbeeldingen. Het begint met de geschiedenis van de pelmolens in het algemeen en in die van de Groninger in het bijzonder. Hoofdstuk 2 en 3 vertellen over het pellen zelf en de diverse werktuigen hiervoor benodigd. Dit alles ruim voorzien van foto's en fraai uitgewerkte tekeningen, verzorgd door G.J. Pouw. Tenslotte is een alfabetische opgave van echte Groninger en Zaanse begrippen, betreffende het pelvak, opgenomen. Kortom een boek om te bezitten en om zo nu en

dan eens op te slaan als we nog weer eens iets willen weten over de mooie koren- en pelmolens in ons land. Het boek met ISBN 90-805339-1-2 is verkrijgbaar bij de boekhandel of bij de Stichting De Groninger Molen, Aweg 5C, 9718 CS Groningen voor de prijs van f 32,50.

Leden van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens of het Gilde van Vrijwillig Molenaars, afd. Groningen kunnen het boek afhalen voor f 27,50 bij het bureau in Groningen of op een van de volgende adressen:

Poldermolen *De Helper*: L.H. Duijm, Hoornsedijk 8, Haren (050-5344883)

Poldermolen *De Eendracht*: H. Berends, Provincialeweg 7, Sebaldeburen (0594-612700)

Poldermolen *De Goliath*: I. Wierenga-Spijk, Dwarsweg 8, Uithuizermeeden (0595-413758)

Poldermolen *De Eolus*: B. Dijk, Aduarddiep 3, Den Ham (050-4031722)

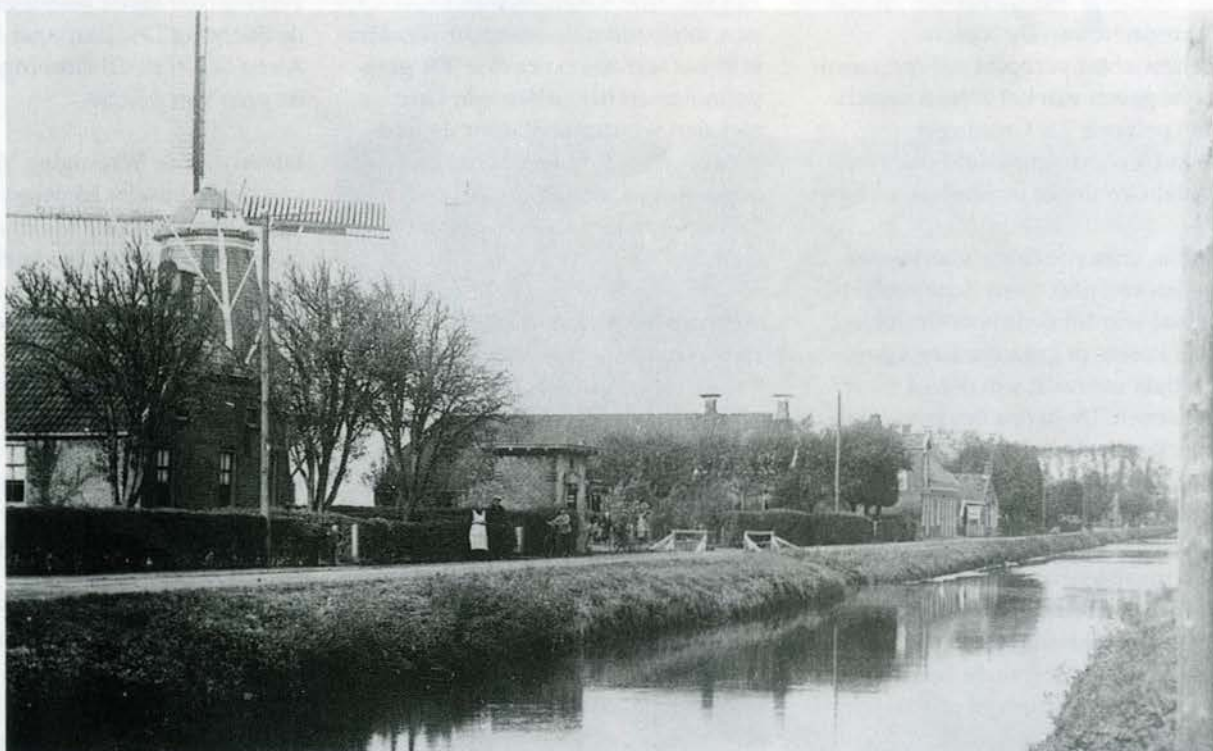
Molen *Dijkstra*: B. Oomkens, Nassastraat 65, Winschoten (0597-414269)

Verstild verleden (32)

Een recht kanaal, een man en vrouw voor een hek, enkele kinderen en een molen met zelf-zwichting op beide roeden. Zo te zien een foto uit de jaren '20. Elektriciteit is al aanwezig en de molenaar heeft zelfs een transformatorhokje op zijn erf gekregen. Tijd om elektrisch te malen? Nee en ja. De molen is de molen van J. Oldenziel te Kiel-Windeweer. De molenaar en zijn vrouw zien we voor bij de weg. Ondanks de aanleg van elektriciteit werd in 1931 nog een nieuwe ijzeren roede gestoken. De molenaar had blijkbaar nog vertrouwen in de windkracht. Wel was er al omstreeks 1914 op de begane grond een 15 pk elektrische maalderij geïnstalleerd. Omstreeks dezelfde tijd was er nog door molenmaker Harm Streuper uit Veendam een gietijzeren

as ingebracht, afkomstig uit de gieterij van Nering Bögel uit Deventer. In 1939 werd de maalderij op wind stilgelegd. In 1956 kocht Medendorp uit Zuidlaren de molen aan voor sloop. Een lot zoals zoveel molens in die tijd ondergingen. De molen was 102 jaar daarvoor gebouwd voor J.E. Ensing ter vervanging van een afgebrande molen. In 1878 liet men de stelling één meter zakken om de roeden te kunnen verlengen. In hetzelfde jaar werd de molen ingericht tot pelmolen. Generaties schoolkinderen liepen langs de molen op weg naar school. In januari 1957 viel definitief het doek. Een baken in het open Veenkoloniale landschap ging door afbraak voorgoed verloren.

De molen van J. Oldenziel te Kiel-Windeweer
Foto: Collectie Veenkoloniaal Museum, Veendam

Molens on line

H.A. Hachmer

Internetadressen zijn bij voorkeur louterspreekbaar. Bovendien zijn ze vaak ondoorgrondelijk. Wie verwacht nu onder <http://gemeente.nl.fortunecity.com/overijss/44/index.html> molennieuws uit de Zaanstreek. Ik zou er nooit op gekomen zijn; maar goed er zijn soms lezers die je een tip geven om ergens naar te gaan kijken. Dit keer kwam de tip van Thijs de Gooyer.

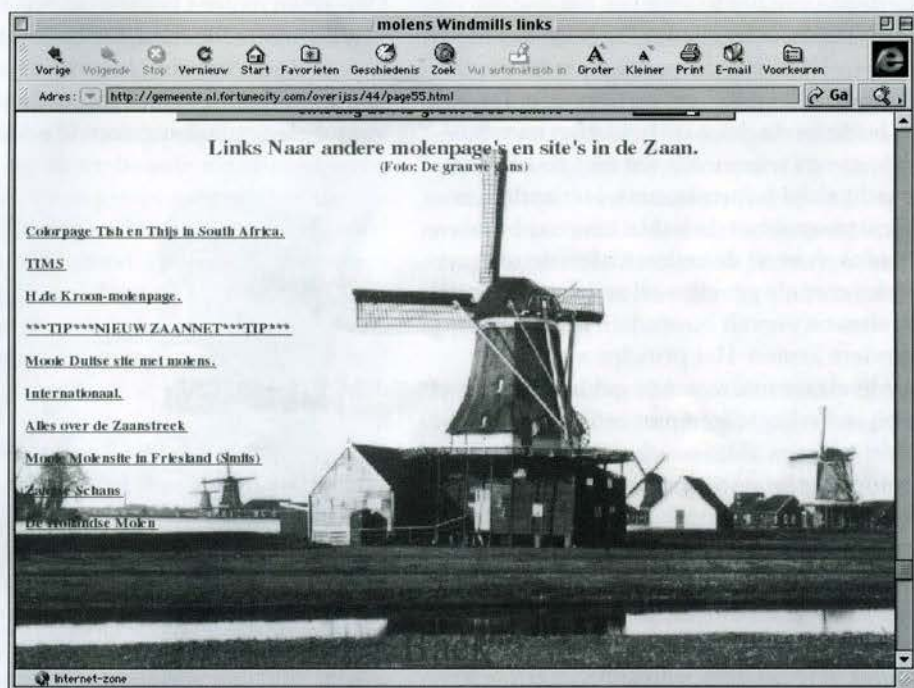
De site staat inderdaad vol molennieuws over de Zaanstreek. Op het moment dat het eerste plaatje op mijn beeldscherm verscheen was ik de 2776^e bezoeker. Leuk om te weten dat er toch nog meer mensen op ondoorgrondelijke adressen komen. De beginpagina is overzichtelijk ingedeeld. Via het hoofdmenu kun je bijvoorbeeld weer naar andere molensites klikken. Hoe meer verwijzingen hoe leuker mijns inziens een molensite wordt. Je surft als het ware van de ene molenstreek naar de andere. De Groninger molensite

wordt helaas nog niet genoemd. Gauw toevoegen, samenstellers! De door Thijs de Gooyer getipte site is vooral interessant voor plaatjesliefhebbers. Diverse Zaanse molens komen aan bod. De molens zijn per plaats geordend. De beschrijvingen van de molens zijn over het algemeen zeer summier en de foto's zijn op een enkele uitzondering na, zonder bronvermelding geplaatst. Aan de rasters te zien zijn veel plaatjes uit boeken gehaald zonder de eer aan de eerste auteurs te laten. Denk aan de copyrights heren/dames samenstellers!

Hoe het wel kan en moet, laat men zien bij de geplaatste foto's van fotografe Marianne Kamp. Diverse sfeervolle foto's van haar zijn onder het kopje 'De mooie Zaanstreek' opgenomen.

Meer tekst vinden we onder 'Een stukje geschiedenis'. De gebruikte kleuren rood en groen zijn helaas wat minder geschikt als achtergrond en

letterkleuren. Op sommige beeldschermen knallen deze kleuren eruit. De conclusie: over het algemeen kunnen we spreken van een leuke molensite. Voor de liefhebber valt er veel leuks te zien en het geheel is zeer overzichtelijk geordend. De samenstellers krijgen daarom ook een dikke zeven. Hoe meer molenslinks, hoe leuker voor de lezer, omdat men dan door kan klikken naar andere onderwerpen. Het belang van internet wordt helaas door heel veel oudere lezers onderschat. Men vergeet dat heel veel mensen juist dankzij internet uit een isolement komen. Wat dacht u bijvoorbeeld van een Australiër of Amerikaan met 'roots' in Holland. Hij of zij zal met veel plezier naar de hierboven beschreven site kijken. Herinneringen ophalen aan vroeger, en misschien zelfs weer nieuwe molenvrienden leren kennen. Kortom, internet heeft de wereld nog kleiner gemaakt.

De lange puzzelavonden van een wintermolenaar

Blijkbaar waren de winteravonden zo donker dat Niemand gelegenheid had de molenpuzzel in *De Nieuwe Zelfzwichter* (1999/4) op te lossen en in te zenden. Het kan natuurlijk ook zijn dat u het probleem oninteressant, flauw, onzinnig of misschien wel te moeilijk vond. Bij gebrek aan inzendingen zal de redactie nooit weten uit welke hoek bij u de wind waait wat betreft uw mening over molenpuzzels.

Wat ik zoal bedacht

De voorzijde van de molen (linker afbeelding) en de achterzijde (rechts) hebben beide een gevlucht. Merkwaardig genoeg heeft de molen twee haspelkruisen, niet het meest voorkomende type! De ontwerper van het lepeltje heeft waarschijnlijk bedacht dat beide gevluchten op dezelfde as zitten en dat ze daarom in één richting moeten draaien. Kijkend vanuit de beide askopzijden moet het ene gevlucht rechtsom, met de wijzers van de klok, draaien (links, schepzijde van het lepeltje) en het andere daar tegenin (rechts, achterkant). Dit heeft het theoretische voordeel dat de molenaar nog maar maximaal negentig graden zou hoeven te kruien. Dan moeten bij beide gevluchten de heklatten naar binnen (naar de romp) wijzen. Als dat niet zo zou zijn, is één gevlucht altijd bovenstrooms. Het andere is dan benedenstrooms met de heklatten naar buiten (naar achteren) en heeft de zeilen tussen de romp en het hekwerk – met als gevolg veel zeilslag. In laatstgenoemde situatie vervalt bovendien het voordeel van het mindere kruien. Het principe van twee tegelijk, tegen elkaar in draaiende gevluchten is wel toegepast bij jachtvliegtuigen met een dubbele propeller op één motoras. (Dat voorkomt torsie in de vliegtuigromp bij plotseling gasgeven; daarbij is er natuurlijk geen sprake van zeilslag en al helemaal niet van windbelemmering door de tussengelegen molenromp.)

De bovenas ligt bij deze bouwwijze ofwel horizontaal (bij gebrek aan een gewone penbalk is er een

speciale constructie nodig voor het opvangen van de winddruk) of er zijn twee losse, erg korte, hellende bovenassen met in het midden van de kap een gemeenschappelijke penbalk (tevens ijzerbalk). In het tweede geval zou één gevlucht kunnen worden vastgezet, terwijl het andere op de wind draait. Dit vereist een omschakelmechaniek van de bovenbonkelaar naar een van de beide bovenwielen. Het stilstaande gevlucht maakt de biotoop van de molen slechter doordat het de wegstromende lucht hindert. Zo is er altijd wat.

Dat de as (of de assen) zich halverwege de krui-bare(!) romp bevindt (bevinden) is op zichzelf geen onzin: Zoiets is in werkelijkheid wel gebouwd. Het TIMS-blad *International Molinology* toont verschillende zogeheten 'omgekeerde standaardmolens' in West-Siberië die de as onder in de kast hebben: de stenen met onderaandrijving liggen boven as! Dergelijke molens komen ook voor in het noorden van Europees Rusland. De blokhutachtige constructie van de onderbouw heeft een smalle basis (geringe stabiliteit); dat zal mede een reden zijn voor de lage plaatsing van de wiekenas.

Omgekeerde standaardmolen bij Omsk (ongeveer 1905)
(Uit: *International Molinology*, juli 1999, nr. 58, p. 24; collectie P.A.M. v.d. Berg te Gouda)

De molen op het lepeltje moet een merkwaardig type standerdmolen zijn of een tussen- of onderkruier. Door de platte weergave is niet te zien of de romp een zeskant of een achtkant is. Uit het feit dat de stelling rondom aanwezig lijkt, moeten we concluderen dat de kast kruit op stellinghoogte (boven de onderbouw). Er is niets te zien van een staart of iets dergelijks. Als we aannemen dat de molen op een paltrokachtige wijze moet worden gekruid zou de (stenen?) onderbouw de rol van de ringmuur moeten vervullen. Bij de aangegeven geringe dia-

meter onder de stelling is dat onwaarschijnlijk wankel. Er hoeft bij zo'n constructie geen rondlopende stelling te zijn, twee(!) korte stellinkjes zijn voldoende. De stelling op het lepeltje veroorzaakt hoe dan ook een probleem: met de gegeven wienklengte maait het gevluht de stelling weg. Als het gevluht buiten de balie draait, wordt zeil voorleggen en zwichten wel erg lastig.

Al met al: wat kan een mens zich het hoofd breken over een niet echt bestaand probleem.

Brand bij molen *De Zwaluw*

In de nacht van zondag op maandag 20/21 februari is brand ontstaan in een bijgebouw van molen *De Zwaluw* in Nieuwe Pekela. Van deze loods is niet veel meer over, hij moet als verloren worden beschouwd. Volgens mededelingen van de vrouw van molenaar Pot heeft de politie kunnen vaststellen dat de brand is ontstaan door kortsluiting. Gelukkig is er dus geen sprake van brandstichting. De schade aan de molen valt op het eerste gezicht mee: door stralingshitte aangetast muurwerk, geschroeide looitouwen en een gedeeltelijk verbrande stelling. De verkoop kan normaal doorgang vinden, maar de productie ligt nu uiteraard stil.

Het is een wonder dat de molen er nog staat, maar verstandig blusbeleid en relatief gunstig weer hebben daar wel aan bijgedragen. Doordat de molen-deuren dicht zijn gebleven, heeft de molen gelukkig geen last gehad van het beruchte schoorsteeneffect, dat het vuur naar boven zuigt.

Molenmaker Vaags zou een dezer dagen gaan beginnen aan een vrij omvangrijke restauratie. Nu moet eerst hij eerst nagaan wat de brandschade aan de molen precies is, wat de financiële consequenties zijn en hoe het extra werk in de planning kan worden opgenomen. De betaling van de gevolgen van deze tegenslag zal nog wel heel wat denkrimpels veroorzaken.

De Zwaluw

Foto: Hans Banus, Stadskanaal

Zeeuwse molens draaien zo lang de winden waaien

Vereniging De Zeeuwse Molen viert dit jaar haar vijftienvigjarig bestaan. De lijfspreuk van de organisatie luidt: Zo lang de winden waaien, zullen de Zeeuwse molens draaien. Van wind is de provincie doorgaans verzekerd, het behoud van het molenbezit is evenwel voortdurend een bron van zorg en aandacht.

Zeeland is trots op haar molenbezit. De relatief kleine provincie telt 75 wiekendragers, alle korenmolens. Vijf zijn er nog dagelijks in bedrijf. Deze staan in Biggekerke, Oost-Souburg (beide Walcheren), Wissenkerke (Noord-Beveland), Wolphaartsdijk (Zuid-Beveland) en Zierikzee (Schouwen-Duiveland).

Zouden alle molens nog kunnen malen, dan zou dat volstaan om de hele Zeeuwse bevolking van meel te voorzien. Geen enkele andere Nederlandse provincie kan daarop bogen. Bij stroomuitval en oorlog kunnen korenmolens erg nuttig zijn. Een extra reden om deze landschappelijk belangrijke monumenten te koesteren. Dat geldt ook voor de poldermolens in Noord- en Zuid-Holland. Die moeten bewaard blijven als strategische reserve bij overstromingsgevaar.

De Windmolens

Viermaal per jaar verschijnt het ledentijdschrift *De Windmolen*. Voorzitter J. W. P. Cornelissen, zal in het eerste nummer van 2000 schrijven over een kwart eeuw De Zeeuwse Molen. Hij spreekt over dat thema tijdens de voorjaarsledenvergadering op vrijdag 7 april. Deze begint om 19.30 uur in HCR Terminus, naast het NS-station Goes.

Regionale draaidagen

Gedeputeerde drs. C. L. M. Kok (Cultuur) geeft op zaterdag 13 mei het startsein voor het feestjaar. Hij gooit dan de vang los van De Hoed in Waarde (Zuid-Beveland). Deze standerdmolen is eigendom van de vereniging. Het evenement in Waarde valt samen met de Nationale Molen- en Fietsdag.

Het jubileum wordt gevierd met vier regionale molendagen, waarbij de hele provincie aan bod komt. Door de inzet van vrijwilligers zijn dan een

groot aantal wiekendragers draaiend en zo mogelijk malend, te zien. De meeste zijn dan ook publiek toegankelijk. De Bevelanden (Noord en Zuid) bijten het spits af op **27 mei**. Data overige regio's: Tholen en Sint Philipsland **24 juni**; Schouwen-Duiveland **29 juli**; Zeeuwsch-Vlaanderen **26 augustus** en Walcheren **30 september**.

Standerdmolen *De Hoed*, Waarde
Foto: Studio John Verpaalen, Roosendaal

Op de Walcherse molendag wordt het jubileumjaar afgesloten met een receptie en een koffietafel. De troubadour Engel Reijnhoudt uit 's Heerenhoek (Zuid-Beveland) verzorgt een optreden. Tijdstip en plaats van samenkomst worden nader bekendgemaakt.

Friese molenaarsdag

Op 8 april 2000 houdt het Gild Fryske Mounders (afdeling Friesland van het Gilde Vrijwillige Molenaars) een molenaarsdag. Deze dag wordt naast de Friese molendag (september) georganiseerd. De molendag is er voor een breed publiek: er zijn dan 50 molens open. De molenaarsdag is voor de collega's en hen die speciale aandacht hebben voor de molens. Er is dan een beperkt aantal molens dicht bij elkaar in bedrijf. In 2000 zijn er 5 molens in Noordoost-Friesland, die meedoen. Het zijn: *De Zwaluw*, houtzaag- koren- en pelmolen te Burdaard, *Olifant* te Burdaard, (poldermolen met drie vijzels), *Victor* te Wânswert, boerenmoult *De Volharding* te Jislum en poldermolen *Klaarkampstermeer* te Sybrandahuis in een uniek natuurgebied. Een grote verscheidenheid aan molens met voor elke molen eigen details.

Wanswerd Victor
Foto: H. Noot, Haren

Van 10:00 – 16:00 is het mogelijk de molens te bezoeken.

Routebeschrijvingen liggen klaar in *De Zwaluw*. Als u uw eigen fiets meeneemt, kan de route ook worden gefietst (28 kilometer). Inlichtingen: Hylke Kloosterman (0511-422941).

Molennium-allerlei

'De media' worden er nogal eens van beschuldigd alleen slecht nieuws te brengen. Leerling-molenaar David Reitsema van de molen *Wilhelmina* (87) in Noorderhogebrug bewijst dat ook aardige berichten wel een kans krijgen. In de rubriek Terloops van het Nieuwsblad mocht hij vragen beantwoorden over het fenomeen 'molennium'.

Niemand zal ooit kunnen bewijzen dat de goede wensen op de molenniumvlaggen de oorzaak zijn geweest van de probleemloze start van het derde millenium. De windgod Eolus had op de meeste plaatsen niet veel puf - niet meer over in 1999 of nog niet in 2000? De deelnemende molenaars en de vlaggenschilders hebben in ieder geval plezier gehad aan het molenniumidee. Naar verluid had Woudsend (Fr.) in de oudjaarsnacht tijdelijk drie molens extra: de schaduw van draaiende houtzaagmolen *De Jager* werd door drie schijnwerpers geprojecteerd tegen de aldaar zeer laag hangende bewolking.

De Eolus te Fransum in de moleniumvreugd op 31-12-1999
Foto: H. Noot, Haren

AGENDA

De vereniging 'Molenwerkgroep Oost-Groningen' stelt u in de gelegenheid om de molens in de regio te bezoeken door ze op verschillende zaterdagen en zondagen open te stellen. De molens zijn geopend van 13:00 – 16:00; de molenaar is dan aanwezig.

6 mei	Molens in Weddermarke en Wedderveer	24 juni	<i>De Dellen</i> in Nieuw-Scheemda
13 mei	Nationale Molendag	25 juni	<i>De Westerse</i> in Nieuw-Scheemda
20 mei	Molens in Winschoten	1 juli	Molens in Weddermarke en Wedderveer
28 mei	Molen in Ganzedijk (Finsterwolde)	8 juli	<i>Noordstar</i> in Noordbroek
1 juni	<i>Noordstar</i> in Noordbroek (Hemelvaart)	9 juli	Molen in Ganzedijk (Finsterwolde)
3 juni	Molens in Weddermarke en Wedderveer	15 juli	<i>Vestingmolen</i> Bourtange
10 juni	<i>Onrust</i> in Oude-Pekela en <i>Noordstar</i> te Noordbroek	22 juli	Molens in Winschoten
17 juni	<i>Vestingmolen</i> Bourtange	29 juli	<i>De Dellen</i> in Nieuw-Scheemda
		30 juli	<i>De Westerse</i> in Nieuw-Scheemda

Overige openingstijden:

Vriescheloo	<i>Korenbloem</i>
Delfzijl	<i>Adam</i>
Nieuw-Scheemda	<i>Dellen of de Westerse molen</i>
Eemshaven	<i>De Goliath</i>
Farmsum	<i>Aeolus</i>

Elke zaterdag en zondag van 10:00 – 16:00.
 Elke zaterdag van 14:00 – 17:00.
 Elke maandagavond tot zonsondergang.
 Elke zaterdag en zondag van 13:30 – 17:00.
 Elke dinsdag- en donderdagnamiddag, m.u.v. de schoolvakanties.

Inlichtingen: H. Bossen, Wollinguizerweg 152, 9541 AV Vlagtwedde; 0599-313128.

Ganzedijk

Foto: H. Noot, Haren

Zaterdag 13 mei 2000

Nationale Molendag

- Bij poldermolen *De Goliath* activiteiten rond het thema "Bakkers door de jaren heen".

10:00 – 18:00 Promotiemarkt
10:00 – 14:00 Live-muziek met de RenDaa's
14:00 – 17:00 Dansgroep Het Hoogeland

U kunt kennismaken met aardappelgerechten, zoetbrood, diverse gortgerechten, Groninger Landwijnen en nog veel meer. Ida Wierenga-Spijk en Bart de Haan heten u van harte welkom!

- In het Veenkoloniaal museum te Veendam draait op Nationale Molendag om 14:30 de film "Stoere Werkers". Deze vooroorlogse film van Alex Roosdorp toont diverse Nederlandse molens, waaronder enkele Groninger molens.

ADVERTENTIES (i.m)

Af te halen:

Een modelmolen van een achtkante poldermolen met compleet binnenwerk. Moet enigszins worden opgeknapt. Ashoogte 3 meter. Kan dynamo of ander werktuig aandrijven.

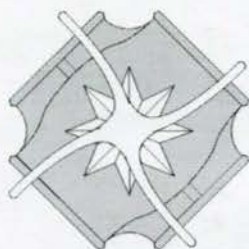
Inlichtingen: H. Berends (0594-612700)

Te koop:

Twee computers model Desktop (Pentium 133 MHz, cd-rom, geluidskaart, HD 3 GB, 15"-monitor en modemkaart) voor slechts f 750,- per stuk.

Inlichtingen: H. Berends (0594-612700)

VERENIGING VAN VRIENDEN VAN DE
GRONINGER MOLENS

STICHTING DE GRONINGER MOLEN

VRIJWILLIGE
MOLENAARS
Afd. Groningen

GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

